

*Sanctus Bernardus
Clarævallensis*

DE DILIGENDO DEO

SANCTI BERNARDI
ABBATIS CLARÆ-VALLENSIS
OPERA OMNIA

POST HORSTIUM DENUO REGOGNITA,
REPURGATA,
ET IN MELIOREM DIGESTA ORDINEM,
Necnon novis præfationibus, admonitionibus,
notis et observationibus, indicibusque
copiosissimis locupletata et illustrata,
CURIS D. JOANNIS MABILLON,
PRESBYTERI ET MONACHI BENEDICTINI E
CONGREGATIONE S. MAURI.
Editio quarta, emendata et aucta.

VOLUMEN PRIMUM
Tomus secundus
col. 1325-1362

De diligendo Deo, Liber seu Tractatus ad
Haimericum S. R. E. cardinalem et
cancellarium.

PARISIIS,
APUD GAUME FRATRES, BIBLIOPOLAS,
VIA DICTA POT-DE-FER, N° 5.
M DCCC XXXIX.

ADMONITIO IN OPUSCULUM VIII.

1. Etsi opusculum sequens unum ex primis est libris a Bernardo compositis, nullum tamen fere aut Bernardo dignius, aut religioni utilius ab eo scriptum existimo. Quid enim dignius doctore catholico, aut reipublicæ christianæ utilius quam prædicare, inculcare, imo et propugnare primum et maximum mandatum, ex quo cætera pendent, sine quo cætera nihil prosunt; illud, inquam, mandatum, quod in dies impetunt atque labefactare moluntur amor cujusque proprius, cupiditas et perversæ hominum interpretationes? Quapropter perpetuis tenebris digna est Apologia Berengarii, temerarii illius Abælardi discipuli ac defensoris, qui Bernardo impudenter insultat ob editum ab eo tractatum de Diligendo Deo, cum « de hoc, » inquit, « nemo dubitet, » non quævis muliercula, non quivis extremus idiota. Verum suos semper adversarios habuit divinus amor: cujus præceptum si verbis Christiani haud negant, at factis plerique pernegant; imo quidam etiam pravis interpretationibus ita redigunt ad nihilum, ut hodie in quæstionem adducere, et quidem dubitare impune liceat, num Deus optimus, maximus, creator, conservator ac redemptor, aliquo speciali, vel semel in vita, amoris actua quovis christiano sit diligendus. Non ergo in vanum Bernardus divinum hoc præceptum Haimérico cardinali, quasi quoddam operæ pretium, commendare aggressus est hoc in opusculo docens, cap. 2, n. 6, diligendum esse Deum « sine modo; » inexcusabilem esse omnem « etiam infidelem, si non diligit Dominum Deum suum ex toto corde, tota anima, tota virtute. » Porro fidem tanto plus indicare amandum, quanto et se ipso pluris æstimandum quivis intelligit. « Quod si totum me, » inquit, cap. 5, n. 15, in persona omnium, « debeo pro me facto, quid addam jam et pro me refecto, et refecto hoc modo? »

2. In hoc ergo libro sanctissimus divini amoris præco et doctor, ejus modum, causas, originem, gradus, et obligationem accurate ac pathetice describit. Modum, ut diligatur « sine modo, » hoc est omni meliori quo possumus modo : causas, meritum Dei et commodum nostrum : originem, ex amore proprio in amorem Dei, usque ad oblivionem et contemptum sui : gradus, amorem sui, amorem Dei propter se, tum propter ipsum, ac demum, castum et purum ; hoc est amorem proprium, mercenarium, filialem ac beatificum : obligationem denique, quæ pertinet ad gentiles, Judæos, sed maxime ad Christianos. Totus vero tractatus est de amore qui consistit in affectu : quem etsi dicat perfecte in hac vita impleri non posse, ita ut omnem excludat timorem et cupiditatem ; esse tamen ait finem et scopum in quem indesinenter ac irremisse ferri teneamur. Denique hunc ipsum amorem ex dono Dei nobis [1327] provenire, non ex affectu innato ; sic enim exclamat cap. 6, n. 16 : « Deus meus, adjutor meus, diligam te pro dono tuo et modo meo, minus quidem justo, sed plane non minus posse meo. Qui etsi quantum debeo non possum, non possum tamen ultra quam possum. Potero vero plus, cum plus donare dignaberis, nunquam tamen prout dignus habebis. » Hæc tota hujusce libelli doctrina et æconomia.

3. Eandem doctrinam Bernardus passim aliis in locis inculcat, ut in sermone de Quadruplici Debito, qui est vigesimus secundus inter Diversos : nec aliam tradit in sermone quinquagesimo super Cantica, ubi duplicem distinguit charitatem, unam « in actu » alteram « in effectu. » Et « de illa quidem, quæ operis est, datam esse legem hominibus, mandatumque formatum. Nam in affectu, inquit, quis ita habeat ut mandatur ? Ergo illa mandatur ad meritum, ista ad præmium. » Nimirum præcipitur charitas seu amor Dei ex toto corde, tota anima, tota virtute : ita ut amor sit perennis, indeficiens, perfectus, a nulla re creata retardatus et imminutus : quod non continget nisi in altera vita. Alia autem charitas in effectu eo spectat, ut omnes

actiones nostras ad Deum referamus. Nam tantum abest ut charitas in effectu ex Bernardi mente amorem affectus excludat ut contra ipsum includat. Neque enim effectivum (ut vocant) amorem siccum, inanem, pure externum et Judaicum probat Bernardus, sed internum exigit cum opere conjunctum : internum quidem cum charitas et amor sit ; cum opere vero, cum sit in effectu. Hanc autem esse Bernardi eo in loco sententiam manifeste demonstrant quæ ibi sequuntur. « Non hoc dico, » ait, « ut sine affectione simus et solas moveamus manus ad opera. Legi inter alia quæ scribit Apostolus, mala et gravia hominum mala, hoc quoque annumeratum, scilicet sine affectione. » Qualem porro ad opera charitatis affectionem requirat, statim docet Vir sanctus, præmisso triplicem esse affectionem : primam « quam caro gignit ; » secundam « quam ratio regit ; » tertiam « quam condit sapientia ; » tum subdit : « Igitur per secundam opera fiunt, et in ipsa charitas, sed non illa affectualis quæ sale sapientiæ condita pinguescens, magnam menti importat multitudinem dulcedinis Domini : sed quædam potius actualis, quæ etsi nondum dulci illo amore reficit, amore tamen ipsius amoris vehementer accendit. » Hæc est illa charitas in effectu quam a Deo præceptum dicit Bernardus, inferior quidem tertia seu beatifica quæ « primam eliminat, secundam remunerat, » ut ibidem ait : « Sic ergo dilectio alia quævis debita superans, quasi sola regnare debet in nobis ; ut quidquid debetur cæteris, sibi vindicet et ex dilectione omnia faciamus, » inquit Vir sanctus sermone duodecimo in psalmum XC, n. 7. Hæc de argumento sequentis libelli.

4. Cæterum directus a Bernardo est Haimericus seu Aimerico S. R. E. cardinali et cancellario, ut præferunt manuscripti codices omnes, præter unum Colbertinum, qui « Ascelinum » habet, sed mendose, teste vel ipso Berengario, Abælardi apologista, qui Aimericum præfert. Scriptus est autem liber sub pontificatu Honorii II, a quo Haimericus creatus est cancellarius. Gaufridus in libro tertio

de Vita Bernardi, capite octavo : « Si quæritur piæ mentis religiosa devotio, transeundum ad homilias in Laudibus Virginis matris, et illum quem de Diligendo Deo edidit librum. » Erat autem Haimericus Gallus ex oppido Castra apud Biturigas, anno 1121 a Callisto II creatus cardinalis, ab Honorio II cancellarius sub annum 1126, mortuus anno 1141, singularis Bernardi amicus, ex aliis epistolis. [1329]

PRÆFATIO.

Viro illustri domino HAIMERICO, ecclesiæ Romanæ diacono cardinali et cancellario, BERNARDUS abbas dictus de Clara-Valle, Domino vivere, et in Domino mori.

Orationes a me, et non quæstiones poscere solebatis : et quidem ego ad neutrum idoneum me esse confido. Verum illud indicit professio, etsi non ita conversatio : ad hoc vero (ut verum fatear) ea mihi deesse video, quæ maxime necessaria viderentur, diligentiam et ingenium. Placet tamen, fateor, quod pro carnalibus spiritualia repetitis, si sane apud locupletiores id facere libuisset. Quia vero doctis et indoctis pariter in istiusmodi excusandi mos est, nec facile scitur, quæ vere ex imperitia, quæve ex verecundia excusatio prodeat, si non injuncti operis obeditio probat : accipite de mea paupertate quod habeo, ne tacendo philosophus puter. Nec tamen ad omnia spondeo me responsurum. Ad id solum quod de diligendo Deo quæritis, respondebo quod ipse dabit. Hoc enim et sapit dulcius, et tractatur securius, et auditur utilius. Reliqua diligentioribus reservate. [1330]

CAPUT I. QUARE ET QUOMODO DILIGENDUS SIT DEUS.

1. Vultis ergo a me audire, quare et quomodo diligendus sit Deus? Et ego: Causa diligendi Deum, Deus est; modus, sine modo diligere. Estne hoc satis? Fortassis utique, sed sapienti. Cæterum si et insipientibus debitor sum (Rom. I, 14); ubi sat est dictum sapienti, etiam illis gerendus mos est. Itaque propter tardiores idem profusius, quam profundius repetere non gravabor. Ob duplicem ergo causam Deum dixerim propter seipsum diligendum: sive quia nihil justius, sive quia nil fructuosius diligi potest. Duplicem siquidem parit sensum, cum quæritur de Deo, cur diligendus sit. Dubitari namque potest quid potissimum dubitetur; utrumnam, quo suo merito Deus, aut certe quo nostro sit commodo diligendus. Sane ad utrumque idem responderim; non plane aliam mihi dignam occurrere causam diligendi ipsum, præter ipsum. Et prius de merito videamus. Multum quippe meruit de nobis, qui et immeritis dedit seipsum nobis. Quid enim melius seipso poterat dare vel ipse? Ergo si Dei meritum quæritur, cum ipsum diligendi causa quæritur, illud est præcipuum: quia ipse prior dilexit nos. Dignus plane qui redametur, præsertim si advertatur, quis, quos, quantumque amaverit. Quis enim? Nonne is cui omnis spritus [1331] confitetur: *Deus meus es tu, quoniam bonorum meorum non eges?* (Psal. XV, 2.) Et

vera hujus charitas majestatis, quippe non quærentis quæ sua sunt. Quibus autem tanta puritas exhibetur? *Cum adhuc*, inquit, *inimici essemus, reconciliati sumus Deo* (Rom. V, 10). Dilexit ergo Deus, et gratis, et inimicos. Sed quantum? Quantum dicit Joannes: *Sic Deus dilexit mundum, ut Filium unigenitum daret* (Joan. III, 16): et Paulus, *Qui proprio*, ait, *Filio non pepercit, sed pro nobis tradidit illum* (Rom. VIII, 32). Ipse quoque Filius pro se, *Majorem*, inquit, *charitatem nemo habet quam ut animam suam ponat quis pro amicis suis* (Joan. XV, 13). Sic meruit justus ab impiis, summus ab infimis, ab infirmis omnipotens. Sed dicit aliquis: Ita quidem ab hominibus; sed ab angelis non ita. Verum est, quia necesse non fuit. Cæterum qui hominibus subvenit in tali necessitate, servavit angelos a tali necessitate: et qui homines diligendo, tales fecit ne tales remanerent; ipse æque diligendo dedit et angelis, ne tales fierent.

CAPUT II. DEUS QUANTOPERE AB HOMINE
MEREATUR AMARI, OB BONA TUM CORPORIS,
TUM ANIMÆ. QUOMODO EA AGNOSCENDA ET
HABENDA CITRA DONANTIS INJURIAM.

2. Quibus hæc palam sunt, palam arbitror esse et cur Deus diligendus sit: hoc est, unde diligi meruerit. Quod si infideles hæc latent, Deo tamen in promptu est ingratos confundere super innumeris beneficiis suis, humano nimirum et usui præstitis, et sensui manifestis. Nempe quis

alius administrat cibum omni vescenti, cernenti lucem, spiranti flatum? Sed stultum est velle modo enumerare quæ innumera esse non longe ante præfatus sum: satis est ad exemplum præcipua protulisse, panem, solem et ærem. Præcipua dico, non quia excellentiora, sed quia necessaria; sunt quippe corporis. Quærat enim homo eminentiora bona sua in ea parte sui, qua præeminet sibi, hoc est in anima quæ sunt dignitas, scientia, virtus. Dignitatem in homine liberum arbitrium dico: in quo ei nimirum datum est cæteris non solum præeminere, sed et præsidere animantibus. Scientiam vero, qua eandem in se dignitatem agnoscat, non a se tamen. Porro [1332] virtutem, qua subinde ipsum a quo est, et inquirat non segniter, et teneat fortiter cum invenerit.

3. Itaque geminum unumquodque trium horum apparet. Dignitatem siquidem demonstrat humanam non solum naturæ prærogativa, sed et potentia dominatus: quod terror hominis super cuncta animantia terræ imminere decernitur. Scientia quoque duplex erit, si hanc ipsam dignitatem, vel aliud quodque bonum in nobis, et nobis inesse, et a nobis non esse noverimus. Porro virtus et ipsa æque bifaria cognoscetur, si auctorem consequenter inquirimus, inventoque inseparabiliter inhæremus. Dignitas ergo sine scientia non prodest; illa vero etiam obest, si virtus [*al.* ista] defuerit: quod utrumque ratio

declarat subjecta. Habere enim quod habere te nescias, quam gloriam habet? Porro nosse quod habeas, sed quia a te non habeas ignorare, habet gloriam, sed non apud Deum. Apud se autem glorianti dicitur ab Apostolo: *Quid habes quod non accepisti? si autem accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis?* (I Cor. IV, 7.) Non ait simpliciter: *Quid gloriaris?* sed addit, *quasi non acceperis*, ut asserat reprehensibilem, non qui in habitis, sed qui tanquam in non acceptis gloriatur. Merito vana gloria nuncupatur hujusmodi, veritatis nimirum solido carens fundamento. Veram enim gloriam ab hac ita discernit: *Qui gloriatur, ait, in Domino gloriatur* (I Cor. I, 31), hoc est in veritate. Veritas quippe Dominus est.

4. Utrumque ergo scias necesse est, et quid sis, et quod a te ipso non sis: ne aut omnino videlicet non glorieris, aut inaniter glorieris. Denique *si non cognoveris*, inquit, *te ipsam, egredere post greges sodalium tuorum* (Cant. I, 7). Revera ita fit. Homo factus in honore, cum honorem ipsum non intelligit, talis suæ ignorantiae merito comparatur pecoribus, velut quibusdam præsentis suæ corruptionis et mortalitatis consortibus. Fit igitur ut sese non agnoscendo egregia rationis munere creatura, irrationabilium gregibus aggregari incipiat, dum ignara propriæ gloriæ, quæ ab intus est, conformanda foris rebus sensibilibus, sua ipsius curiositate abducitur: efficiturque una de cæteris, quod se præ cæteris nihil accepisse

intelligat. Itaque valde cavenda hæc ignorantia, qua de nobis minus [1333] nobis forte sentimus : sed non minus, imo et plus illa qua plus nobis tribuimus : quod fit, si bonum quodcunque in nobis esse et a nobis decepti putemus. At vero super utramque ignorantiam declinanda et execranda illa præsumptio est, qua sciens et prudens forte audeas de bonis non tuis tuam quærere gloriam : et quod certus es a te tibi non esse, inde tamen alterius rapere non verearis honorem. Prior equidem ignorantia gloriam non habet : posterior vero habet quidem, sed non apud Deum. Cæterum hoc tertium malum quod jam scienter committitur, usurpat et contra Deum. In tantum denique ignorantia illa posteriori hæc arrogantia gravior atque periculosior apparet, quo per illam quidem Deus nescitur, per istam et contemnitur : in tantum et priori deterior ac detestabilior, ut cum per illam pecoribus, per istam et dæmonibus sociemur. Est quippe superbia et delictum maximum, uti datis tanquam innatis ; et in acceptis beneficiis gloriam usurpare beneficii.

5. Quamobrem cum duabus istis, dignitate atque scientia, opus est et virtute, quæ utriusque fructus est, per quam ille inquiritur ac tenetur, qui omnium auctor et dator merito glorificetur de omnibus. Alioquin sciens et non faciens digna, multis vapulabit. Quare ? Utique quia noluit intelligere ut bene ageret : magis autem

iniquitatem meditatus est in cubili suo (Psal. XXV, 4, 5), dum de bonis, quæ a se non esse ex scientiæ dono certissime comperit, boni Domini gloriam servus impius captare sibi, imo et raptare molitur. Liquet igitur et absque scientia dignitatem esse omnino inutilem, et scientiam absque virtute damnabilem. Verum homo virtutis, cui nec damnosa scientia, nec infructuosa dignitas manet, clamat Deo et ingenue confitetur : *Non nobis*, inquit, *Domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam* (Psal. CXIII, 9). Hoc est : Nil nobis, o Domine, de scientia, nil nobis de dignitate tribuimus ; sed tuo totum, a quo totum est, nomini deputamus.

6. Cæterum pene a proposito longe nimis digressi sumus, dum demonstrare satagimus, eos quoque qui Christum nesciunt, satis per legem naturalem ex perceptis bonis corporis animæque moneri, quatenus Deum propter Deum et ipsi diligere debeant. Nam ut breviter, [1334] quæ super hoc dicta sunt, iterentur : quis vel infidelis ignoret, suo corpori non ab alio in hac mortali vita supradicta illa necessaria ministrari, unde videlicet subsistat, unde videat, unde spiret, quam ab illo, qui dat escam omni carni (Psal. CXXXV, 25) ; qui solem suum oriri facit super bonos et malos, et pluit super justos et injustos ? (Matth. V, 45.) Quis item vel impius putet alium ejus, quæ in anima splendet, humanæ dignitatis auctorem, præter illum ipsum, qui in Genesi loquitur :

Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram? (Gen. I, 26.) Quis alium scientiæ largitorem existimet, nisi æque ipsum, qui docet hominem scientiam? (Psal. XCIII, 10.) Quis rursus munus sibi aliunde virtutis aut putet datum, aut speret dandum, quam de manu itidem Domini virtutum? Meretur ergo amari propter se ipsum Deus, et ab infideli: qui etsi nesciat Christum, scit tamen seipsum. Proinde inexcusabilis est omnis etiam infidelis, si non diligit Dominum Deum suum ex toto corde, tota anima, tota virtute sua. Clamat nempe intus ei innata, et non ignorata rationi justitia, quia ex toto se illum diligere debeat, cui se totum debere non ignorat. Verum difficile, imo impossibile est, suis scilicet quempiam, liberive arbitrii viribus semel accepta a Deo, ad Dei ex toto convertere voluntatem; et non magis ad propriam retorquere, eaque sibi tanquam propria retinere, sicut scriptum est, *Omnes quæ sua sunt quærunt* (Philipp. II, 21): et item, *Proni sunt sensus et cogitationes hominis in malum* (Gen. VIII, 21).

CAPUT III. CHRISTIANI QUANTOS HABEANT STIMULOS AMANDI DEUM PRÆ INFIDELIBUS.

7. Contra quod plane fideles norunt, quam omnino necessarium habeant Jesum, et hunc crucifixum: dum admirantes et amplexantes supereminentem scientiæ charitatem in ipso, id vel tantillum quod sunt, in tantæ dilectionis et

dignationis vicem non rependere confunduntur. Facile proinde plus diligunt, qui se amplius dilectos intelligunt : cui autem minus donatum est, minus diligit. Judæus sane, sive paganus, nequaquam talibus aculeis incitatur amoris, quales Ecclesia experitur, quæ ait, *Vulnerata* [1335] *charitate ego sum* : et rursum, *Fulcite me floribus, stipate me malis, quia amore langueo* (Cantic. II, 4, 5). Cernit regem Salomonem in diademate, quo coronavit eum mater sua (Cant. III, 11) ; cernit Unicum Patris, crucem sibi bajulantem ; cernit cæsum et consputum Dominum majestatis ; cernit auctorem vitæ et gloriæ confixum clavis, percussum lancea, opprobriis saturatum, tandem illam dilectam animam suam ponere pro amicis suis. Cernit hæc, et suam magis ipsius animam gladius amoris transverberat, et dicit : *Fulcite me floribus, stipate me malis, quia amore langueo*. Hæc sunt quippe mala punica, quæ in hortum introducta dilecti sponsa carpit ex ligno vitæ, a coelesti pane proprium mutuata saporem, colorem a sanguine Christi. Videt deinde mortem mortuam, et mortis auctorem triumphatum. Videt de inferis ad terras, de terris ad superos captivam duci captivitatem, ut in nomine Jesu omne genu flectatur, coelestium, terrestrium, et infernorum (Philipp. II, 10). Advertit terram, quæ spinas et tribulos sub antiquo maledicto produxerat, ad novæ benedictionis gratiam innovatam refluuisse. Et in his omnibus, illius recordata versiculi, *Et refluunt*

caro mea, et ex voluntate mea confitebor ei (Psal. XXVII, 7) ; passionis malis, quæ de arbore tulerat crucis, cupit vigere [*al. jungere*] et de floribus resurrectionis, quorum præsertim fragrantia sponsum ad se crebrius revisendam invitet..

8. Denique ait : *Ecce tu pulcher es, dilecte mi et decorus ; lectulus noster floridus* (Cantic. I, 15). Quæ lectulum monstrat, satis quid desideret aperit : et cum floridum nuntiat, satis indicat, unde quod desiderat obtinere præsumat. Non enim de suis meritis, sed de floribus agri, cui benedixit Deus. Delectatur floribus, Christus, qui in Nazareth et concipi voluit, et nutriri. Gaudet sponsus coelestis talibus odoramentis, et cordis thalamum frequenter libenterque ingreditur, quod istiusmodi refertum fructibus, floribusque respersum invenerit. Ubi suæ videlicet aut passionis gratiam, aut resurrectionis gloriam sedula inspicit cogitatione versari, ibi profecto adest sedulus, adest libens. Monumenta siquidem Passionis, fructus agnosce quasi anni præteriti, omnium utique retro temporum sub peccati mortisque imperio decursorum, tandem [1336] in plenitudine temporis, apparentes. Porro autem Resurrectionis insignia, novos adverte flores sequentis temporis, in novam sub gratia revirescentis æstatem, quorum fructum generalis futura resurrectio in fine parturiet sine fine mansurum. *Jam, inquit, hiems transiit, imber abiit et recessit, flores apparuerunt in terra nostra* (Cant. II, 11,

12) : æstivum tempus advenisse cum illo significans, qui de mortis gelu in vernalem quamdam novæ vitæ temperiem resolutus, *Ecce*, ait, *nova facio omnia* (Apoc. XXI, 5) : cujus caro seminata est in morte, refluoruit in resurrectione ; ad cujus mox odorem in campo convalliis nostræ revirescunt arida, recalescunt frigida, mortua reviviscunt.

9. Horum ergo novitate florum ac fructuum, et pulchritudine [*al.* plenitudine] agri suavissimum spirantis odorem, ipse quoque Pater in Filio innovante omnia delectatur, ita ut dicat : *Ecce odor filii mei, sicut odor agri pleni, cui benedixit Dominus* (Gen. XXVII, 27). Bene pleni, de cujus plenitudine omnes accepimus. Sponsa tamen familiaris ex eo sibi, cum vult, flores legit, et carpit poma, quibus propriæ aspergat intima conscientiæ, et intranti sponso cordis lectulus suave redoleat. Oportet enim nos, si crebrum volumus habere hospitem Christum, corda nostra semper habere munita fidelibus testimoniis, tam de misericordia scilicet morientis, quam de potentia resurgentis ; quomodo David aiebat : *Duo hæc audivi, quia potestas Dei est, et tibi, Domine, misericordia* (Psal. LXI, 12, 13). Siquidem utriusque rei testimonia credibilia facta sunt nimis ; Christo utique moriente propter delicta nostra, et resurgente propter justificationem nostram, et ascendente ad protectionem nostram, et mittente Spiritum ad consolationem nostram, et

quandoque redituro ad consummationem nostram. Nempe in morte misericordiam, potentiam in resurrectione, utramque in singulis exhibuit reliquorum.

10. Hæc mala, hi flores, quibus sponsa se interim stipari postulat et fulciri, credo sentiens facile vim in se amoris posse tepescere et languescere quodammodo, si non talibus jugiter foveatur incentivis, donec introducta quandoque in cubiculum, diu cupitis excipiatur amplexibus, et dicat: *Læva ejus sub capite meo, et dextera illius amplexata est me* (Cantic. II, 6). Sentiet quippe [1337] tunc et probabit universa dilectionis testimonia, quæ in priori adventu, tanquam de sinistra dilecti, acceperat, præ multitudine dulcedinis amplexantis dexteræ contemnenda, et omnino jam quasi subtus habenda. Sentiet quod audierat: *Caro non prodest quidquam; spiritus est qui vivificat* (Joan VI, 64). Probabit quod legerat: *Spiritus meus super mel dulcis, et hæreditas mea super mel et favum*. Quod vero sequitur, *Memoria mea in generatione sæculorum* (Eccli. XXIV, 27, 28); hoc dicit, quia quandiu stare præsens cernitur sæculum, in quo generatio advenit, et generatio præterit, non deerit electis consolatio de memoria, quibus nondum de præsentia plena refectio indulgetur. Unde scriptum est, *Memoriam abundantiae suavitatis tuæ eructabunt*: haud dubium, quin hi, quos paulo superius dixerat, *Generatio et generatio laudabit opera tua* (Psal. CXLIV, 7, 4).

Memoria ergo in generatione sæculorum, præsentia in regno coelorum. Ex ista glorificatur jam assumpta electio : de illa interim peregrinans generatio consolatur.

CAPUT IV. QUINAM EX DEI RECORDATIONE CONSOLATIONEM CAPIANT : QUIVE MAGIS AD EJUS AMOREM IDONEI.

11. Sed interest, quænam generatio ex Dei capiat recordatione solamen. Non enim generatio prava et exasperans, cui dicitur, *Væ vobis, divites, qui habetis consolationem vestram* (Luc. VI, 24) ; sed quæ dicere veraciter potest, *Renuit consolari anima mea*. Huic plane et credimus, si secuta adjecerit : *Memor fui Dei, et delectatus sum* (Psal. LXXXVI, 3, 4). Justum quippe est, ut quos præsentia non delectant, præsto eis sit memoria futurorum : et qui de rerum fluentium qualibet affluentia despiciunt consolari, recordatio illos delectet æternitatis. Et hæc est generatio quærentium Dominum, quærentium non quæ sua sunt, sed faciem Dei Jacob (Psal. XXIII, 6). Dei ergo quærentibus et suspirantibus præsentiam, præsto interim et dulcis memoria est, non tamen qua satientur, sed qua magis esurient unde satientur. Hoc ipsum de se cibus ipse testatur, ita dicens, *Qui edit me, adhuc esuriet* (Eccli. XXIV, 29) : et qui eo cibus est, *Satiabor, inquit, cum apparuerit gloria tua* (Psal. XVI, 15). Beati tamen jam nunc qui esuriunt [1338] et sitiunt justitiam, quoniam

quandoque ipsi, et non alii, saturabuntur (Matth. V, 6). Væ tibi, generatio prava atque perversa ! væ tibi, popule stulte et insipiens, qui et memoriam fastidis, et præsentiam expavescis ! Merito quidem : nec modo enim liberari vis de laqueo venantium, siquidem qui volunt divites fieri in hoc sæculo, incidunt in laqueum diaboli (I Tim. VI, 9) ; nec tunc a verbo aspero poteris liberari. O verbum asperum, o sermo durus ! *Ite, maledicti, in ignem æternum* (Matth. XXV, 41). Durior plane atque asperior illo, qui quotidie nobis de memoria passionis in Ecclesia replicatur : *Qui manducat meam carnem, et bibit sanguinem meum, habet vitam æternam*. Hoc est, qui recolit mortem meam, et exemplo meo mortificat membra sua quæ sunt super terram, habet vitam æternam : hoc est, si compatimini, et conregnabitis. Et tamen plerique ab hac voce resilientes et abeuntes hodieque retrorsum, respondent non verbo, sed facto : *Durus est hic sermo ; quis potest eum audire ?* (Joan. VI, 55, 61.) Itaque generatio quæ non direxit cor suum et non est creditus cum Deo spiritus ejus (Psal. LXXVII, 8), sed magis sperans in incerto divitiarum, verbum modo crucis audire gravatur, ac memoriam passionis sibi judicat onerosam. Verum qualiter verbi illius pondus in præsentia sustinebit : *Ite, maledicti, in ignem æternum, qui paratus est diabolo, et angelis ejus ?* Super quem profecto ceciderit lapis iste, conteret eum. At vero generatio rectorum benedicetur (Psal. CXI, 2) :

qui utique cum Apostolo, sive absentes, sive præsentés, contendunt placere Deo (II Cor. V, 9). Denique audient, *Venite, benedicti, Patris mei* (Matth. XXV, 34), etc. Tunc illa quæ non direxit cor suum, sero quidem experietur, quam in illius comparatione doloris jugum Christi suave, et onus leve fuerit, cui tanquam gravi et aspero duram cervicem superbe subduxit. Non potestis, o miseri servi mammonæ, simul gloriari in cruce Domini nostri Jesu Christi, et sperare in pecuniæ thesauris; post aurum abire, et probare quam suavis est Dominus. Proinde quem suavem in memoria non sentitis, asperum procul dubio in præsentia sentietis.

12. Cæterum fidelis anima et suspirat præsentiam inhiante, et in memoria requiescit suaviter; et donec idonea sit revelata facie speculari gloriam Domini, crucis ignominia [1339] gloriatur. Sic profecto, sic sponsa et columba Christi pausat sibi interim, et dormit inter medios cleros, sortita jam in præsentiarum de memoria abundantia suavitatis tuæ, Domine Jesu, pennas deargentatas, innocentia videlicet pudicitiaque candorem; et sperans insuper adimpleri lætitia cum vultu tuo, ubi etiam fiant posteriora dorsi ejus in pallore auri (Psal. LXVII, 14): quando in splendoribus sanctorum introducta cum gaudio, sapientia plenius fuerit illustrata fulgoribus. Merito proinde jam nunc gloriatur, et dicit, *Læva ejus sub capite meo, et dextera illius amplexabitur me*

(Cantic. II, 6) : in læva reputans recordationem illius charitatis, qua nulla major est, quod animam suam posuit pro amicis suis ; in dextera vero beatam visionem, quam promisit amicis suis, et gaudium de præsentia majestatis. Merito illa Dei et deifica visio, illa divinæ præsentiae inæstimabilis delectatio in dextera deputatur, de qua et delectabiliter canitur : *Delectationes dextera tua usque in finem* (Psal. XV, 11). Merito in læva admirabilis illa memorata et semper memoranda dilectio collocatur, quod donec transeat iniquitas, super eam sponsa recumbat et requiescat.

13. Merito ergo læva sponsi sub capite sponsæ, super quam videlicet caput suum reclinata sustentet, hoc est mentis suæ intentionem, ne inclinetur et incurvetur in carnalia et sæcularia desideria : quia corpus quod corrumpitur, aggravat animam : et deprimit terrena inhabitatio sensum multa cogitantem (Sap. IX, 15). Quid namque aliud faciat considerata tanta et tam indebita miseratio, tam gratuita et sic probata dilectio, tam inopinata dignatio, tam invicta mansuetudo, tam stupenda dulcedo ? quid, inquam, hæc omnia faciant diligenter considerata, nisi ut considerantis animum, ab omni penitus pravo vindicatum amore, ad se mirabiliter rapiant, vehementer afficiant, faciantque præ se contemnere, quidquid nisi in contemptu horum appeti non potest ? Nimirum proinde in odore unguentorum horum

sponsa currit alacriter, amat ardentem ; et parum sibi amare sic amata videtur, etiam cum se totam in amore perstrinxerit. Nec immerito. Quid magnum enim tanto et tanti repensatur amori, si pulvis exiguus totum se ad redamandum collegerit, quem illa nimirum Majestas in amore præveniens, tota [1340] in opus salutis ejus intenta conspicitur? Denique *sic Deus dilexit mundum ut Unigenitum daret* (Joan. III, 16) ; haud dubium quin de Patre dicat. Item, *Tradidit in mortem animam suam* (Isai. LIII, 12) ; nec dubium quod de Filio loquatur. Ait et de Spiritu sancto : *Spiritus Paracletus, quem mittit Pater in nomine meo, ille vos docebit omnia, et suggeret vobis omnia quaecunque dixerero vobis* (Joan. XIV, 26). Amat ergo Deus, et ex se toto amat, quia tota Trinitas amat : si tamen totum dici potest de infinito et incomprehensibili, aut certe de simplici.

CAPUT V. CHRISTIANO QUANTUM INCUMBAT DEBITUM AMORIS.

14. Intuens ergo hæc, credo, satis agnoscit quare Deus diligendus sit, hoc est, unde diligere mereatur. Cæterum infidelis non habens Filium, nec Patrem proinde habet, nec Spiritum sanctum. Qui enim non honorificat Filium, non honorificat Patrem qui missit illum (Joan. V, 23) ; sed nec Spiritum sanctum quem misit ille. Is itaque mirum non est, si quem minus agnoscit, minus et diligit. Attamen et ipse totum ei sese debere non ignorat,

quem sui totius non ignorat auctorem. Quid ergo ego, qui Deum meum teneo vitæ meæ non solum gratuitum largitorem, largissimum administratorem, pium consolatorem, sollicitum gubernatorem ; sed insuper etiam copiosissimum redemptorem, æternum conservatorem, ditatorem, glorificatorem ? sicut scriptum est, *Copiosa apud eum redemptio* (Psal. CXXIX, 7) : et item, *Introivit semel in Sancta, æterna redemptione inventa* (Hebr. IX, 12) : et de conservatione, *Non relinquet sanctos suos ; in æternum conservabuntur* (Psal. XXXVI, 28) : et de locupletatione, *Mensuram bonam, et confertam, et coagitatam, et superefluentem dabunt in sinum vestrum* (Luc. VI, 38) : et rursus, *Nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparavit Deus diligentibus se* (I Cor. II, 9) : et de glorificatione. *Salvatorem exspectamus Dominum nostrum Jesum Christum, qui reformabit corpus humilitatis nostræ, configuratum corpori claritatis suæ* (Philipp. III, 20, 21) : et illud, *Non sunt condignæ passione hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis* (Rom. VIII, 18) : et [1341] iterum, *Id quod in præsentem est momentaneum et leve tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate æternæ gloriæ pondus operatur in nobis, non contemplantibus quæ videntur, sed quæ non videntur* (II Cor. IV, 17, 18).

15. Quid retribuam Domino pro omnibus his ? Illum ratio urget et justitia naturalis totum se tradere illi, a quo se totum habet, et ex se toto debere diligere. Mihi profecto fides tanto plus

indicit amandum, quanto et eum me ipso pluris æstimandum intelligo : quippe qui illum non solum mei, sed sui quoque ipsius teneo largitorem. Denique nondum tempus fidei advenerat, nondum innotuerat in carne Deus, obierat in cruce, prodierat de sepulcro, redierat ad Patrem : nondum, inquam, commendaverat in nobis suam multam dilectionem, illam de qua jam multa locuti sumus, cum jam mandatum est homini diligere Dominum Deum suum ex toto corde, tota anima, tota virtute sua (Deut. VI, 5), id est ex omni quod est, quod scit, quod potest. Nec tamen injustus Deus, suum sibi vindicans opus et dona. Utquid enim non amaret opus artificem, cum haberet unde id posset ? Et cur non quantum omnino posset, cum nihil omnino nisi ejus munere posset ? Ad hæc, quod de nihilo, quod gratis, quod in hac dignitate conditum est ; et debitum dilectionis manifestius facit, et exactum justiore ostendit. Cæterum quantum putamus adjectum beneficii, cum homines et jumenta salvavit, quemadmodum multiplicavit misericordiam suam Deus ? (Psal. XXXV, 7, 8.) Nos dico, qui mutavimus gloriam nostram in similitudinem vituli comedentis fenum (Psal, CV, 20), peccando comparati jumentis insipientibus (Psal. XLVIII, 13). Quod si totum me debeo pro me facto, quid addam jam et pro reffecto et reffecto hoc modo ? Nec enim tam facile reffectus, quam factus : siquidem non solum de me, sed de

omni quoque quod factum est, scriptum est, *Dixit, et facta sunt* (Psal. CXLVIII, 5). At vero qui me tantum et semel dicendo fecit, in reficiendo profecto et dixit multa, et gessit mira, et pertulit dura ; nec tantum dura, sed et indigna. Quid ergo retribuam Domino pro omnibus quæ retribuit mihi ? (Psal. CXV, 12.) In primo opere me mihi dedit ; in secundo, se : et ubi se dedit, me mihi reddidit. Datus ergo, et redditus, me pro me debeo, et [1342] bis debeo. Quid Deo retribuam pro se ? Nam etiam si me millies rependere possem, quid sum ego ad Deum ?

CAPUT VI. BREVIS ANACEPHALÆOSIS ET SUMMA PRÆDICTORUM.

16. Hic primum vide, quo modo, imo quam sine modo a nobis Deus amari meruerit ; qui (ut paucis quod dictum est repetam) prior ipse dilexit nos, tantus, et tantum, et gratis tantillos, et tales. En quod in principio dixisse me memini, modum esse diligendi Deum, sine modo diligere. Denique cum dilectio quæ tendit in Deum, tendat in immensum, tendat in infinitum (nam et infinitus Deus est et immensus) ; quisnam, quæso, debeat finis esse nostri, vel modus amoris ? Quid quod amor ipse noster non jam gratuitus impenditur, sed rependitur debitus ? Amat ergo immensitas, amat æternitas, amat supereminens scientiæ charitas ; amat Deus, cujus magnitudinis non est finis (Psal. CXLIV, 3), cujus sapientiæ non est

numerus (Psal. CXLVI, 5), cujus pax exsuperat omnem intellectum (Philipp. IV, 7) : et vicem rependimus cum mensura ? Diligam te, Domine, fortitudo mea, firmamentum meum, et refugium meum, et liberator meus (Psal. XVII, 2, 3) : et meum denique quidquid optabile atque amabile dici potest. Deus meus, adjutor meus, diligam te pro dono tuo, et modo meo, minus quidem justo, sed plane non minus posse meo : qui etsi quantum dobeo non possum, non possum tamen ultra quam possum. Potero vero plus, cum plus donare dignaberis : nunquam tamen prout dignus habebis. Imperfectum meum viderunt oculi tui : sed tamen in libro tuo omnes scribentur (Psal. CXXXVIII, 16), qui quod possunt faciunt, etsi quod debent non possunt. Satis, quantum reor, apparet, et quonam modo Deus diligendus sit, et quo merito suo. Quo, inquam, merito suo : nam quanto, cui sane appareat ? quis dicat ? quis sapiat ? [1343]

CAPUT VII. NON SINE FRUCTU ET PRÆMIO
DILIGI DEUM ; ET TERRENIS NON SATIARI
HUMANI CORDIS APPETITUM.

17. Nunc quo nostro commodo diligendus sit, videamus. Sed quantum est et in hoc videre nostrum ad id quod est ? Nec tamen quod videtur tacendum est, etsi non omnino videtur ut est. Superius, cum propositum esset, quare, et quomodo diligendus sit Deus, duplicem dixi

parere intellectum id quod quæritur, Quare : ut, aut quo suo merito, aut quo nostro commodo diligendus sit, utrumlibet quæri posse perinde videatur. Dicto proinde de merito Dei, non prout dignum ei, sed prout datum est mihi ; superest ut de præmio, quod item dabitur, dicam. Non enim sine præmio diligitur Deus, etsi absque præmii intuitu diligendus sit. Vacua namque vera charitas esse non potest, nec tamen mercenaria est ; quippe non quærit quæ sua sunt (I Cor. XIII, 5). Affectus est, non contractus : nec acquiritur pacto, nec acquirit. Sponte afficit, et spontaneum facit. Verus amor seipso contentus est. Habet præmium, sed id quod amatur. Nam quidquid propter aliud amare videaris, id plane amas, quo amoris finis pertendit, non per quod tendit. Paulus non evangelizat ut comedat, sed comedit ut evangelizet : eo quod amet, non cibum, sed Evangelium (I Cor. IX, 18). Verus amor præmium non requirit, sed meretur. Præmium sane necdum amanti proponitur, amanti debetur, perseveranti redditur. Denique in rebus inferioribus suadendis, invitos promissis vel præmiis invitamus, et non spontaneos. Quis enim munerandum hominem putet, ut faciat quod et sponte cupit ? Nemo, verbi causa, conducit aut esurientem ut comedat, aut sitientem ut bibat, aut certe matrem ut parvulum allactet filium uteri sui. An vero quis putet prece vel pretio quempiam commonendum suam ipsius vel sepire vineam,

vel arborem circumfodere, vel structuram propriæ domus erigere? Quanto magis Deum amans anima, aliud præter Deum sui amoris præmium non requirit? Aut si aliud requirit, illud pro certo, non Deum diligit.

18. Inest omni utenti ratione naturaliter pro sua semper æstimatione atque intentione appetere potiora, et nulla re esse contentum, cui [1344] quod deest, iudicet præferendum. Nam et qui, verbi gratia, uxorem habet speciosam, petulanti oculo vel animo respicit pulchriorem: et qui veste pretiosa indutus est, pretiosiores affectat, et possidens multas divitias, invidet ditiori. Videas jam multis prædiis et possessionibus ampliatos, adhuc tamen in dies agrum agro copulare, atque infinita cupiditate dilatare terminos suos. Videas et qui in regalibus domibus, amplisque habitant palatiis, nihilominus quotidie conjungere domum ad domum, et inquieta curiositate ædificare, diruere, mutare quadrata rotundis. Quid homines sublimatos honoribus? annon insatiabili ambitione magis ac magis totis viribus conari ad altiora videmus? Et horum omnium idcirco non est finis, quia nil in eis summum singulariter reperitur vel optimum. Et quid mirum si inferioribus et deterioribus contentus non sit, qui citra summum vel optimum quiescere non potest? Sed hoc stultum et extremæ dementiæ est, ea semper appetere, quæ nunquam, non dico satient, sed nec temperent appetitum: dum

quidquid talium habueris, nihilominus non habita concupiscas, et ad quæque defuerint, semper inquietus anheles. Ita enim fit ut per varia et fallacia mundi oblectamenta vagabundus animus inani labore discurrens fatigetur, non satietur : dum quidquid famelicus inglutierit, parum reputet ad id quod superest devorandum, semperque non minus anxie cupiat quæ desunt, quam quæ adsunt læte possideat. Quis enim obtineat universa ? Quanquam et modicum id quod quisque cum labore obtinuerit, cum timore possederit, certus quidem non sit quando cum dolore amittat, certus autem quod quandoque amittat. Sic directo tramite voluntas perversa contendit [*al.* cum tendit] ad optimum, festinat ad id unde possit impleri. Imo vero his anfractibus ludit secum vanitas, mentitur iniquitas sibi. Si ita vis adimplere quod vis, hoc est, si illud apprehendere vis, quo apprehenso nil jam amplius velis, quid tentare opus est et cætera ? Curris per devia, et longe ante morieris, quam hoc circuitu pervenias ad optatum.

19. Hoc ergo in circuitu impii ambulant, naturaliter appetentes unde finiant appetitum, et insipienter respuentes unde propinquent fini : fini dico, non consumptioni, sed consummationi. Quamobrem non beato fine [1345] consummari, sed consumi vacuo labore accelerant, qui rerum magis specie, quam auctore delectati, prius universa percurrere, et de singulis cupiunt

experiri, quam ad ipsum curent universitatis Dominum pervenire. Et quidem pervenirent, si quandoque voti compotes effici possent, ut omnia scilicet, præter omnium principium, unus aliquis obtineret. Ea namque suæ cupiditatis lege, qua in rebus cæteris non habita præ habitis esurire, et pro non habitis habita fastidire solebat ; mox omnibus quæ in coelo, et quæ in terra sunt obtentis et contemptis, tandem ad ipsum procul dubio curreret, qui solus deesset omnium Deus. Porro ibi quiesceret : quia sicut citra nulla revocat quies : sic nulla ultra jam inquietudo sollicitat. Diceret pro certo : *Mihi autem adhærere Deo bonum est.* Diceret, *Quid enim mihi est in coelo, et a te quid volui super terram ?* et item, *Deus cordis mei, et pars mea Deus in æternum* (Psal. LXXII, 28, 25, 26). Sic ergo (ut dictum est) ad id quod optimum est, quivis cupidus perveniret, si quidem ante, quod citra cupit, assequi posset.

20. Verum quoniam id omnino impossibile præstruit et vita brevior, et virtus infirmior, et consors numerosior ; longo profecto itinere et casso labore desudant, qui dum quæcunque desiderant, attingere volunt, ad cunctorum desiderabilium nequeunt pertingere finem. Et utinam attingere universa animo, et non experimento vellent ! Hoc enim facile possent, et non incassum. Nam et animus sensu quidem carnali tanto velocior, quanto et perspicacior, ad hoc datus est, ut illum ad omnia præveniat ;

nihilque audeat contingere sensus, quod animus præcurrens ante utile non probaverit. Hinc enim arbitror dictum, *Omnia probate, quod bonum est tenete* (I Thess. V, 21) ; ut videlicet ille huic provideat, nec is suum votum, nisi ad illius iudicium consequatur. Alioquin non ascendes in montem Domini, nec stabis in loco sancto ejus, pro eo quod in vano acceperis animam tuam (Psal. XXIII, 3, 4), hoc est animam rationalem : dum instar pecoris sensum sequeris, ratione quidem otiosa, et non resistente in aliquo. Quorum itaque ratio non prævenit gressus, currunt, sed extra viam : ac proinde Apostoli spreto consilio, non sic currunt ut apprehendant (I Cor. XI, 24). Quando etenim [1346] apprehendant, quem apprehendere nisi post omnia nolunt ? Distortum iter, et circuitus infinitus, cuncta primitus attentare velle.

21. Justus autem non ita. Audiens nempe vituperationem multorum commorantium in circuitu (multi enim sunt viam latam pergentes, quæ ducit ad mortem), ipse sibi regiam eligit viam, non declinans ad dexteram vel ad sinistram. Denique attestante propheta, *Semita justi recta est, rectis callis justi ad ambulandum* (Isai. XXVI, 7). Hi sunt, qui salubri compendio cauti sunt molestum hunc et infructuosum vitare circuitum, verbum abbreviatum et abbrevians eligentes, non cupere quæcunque vident, sed vendere magis quæ possident, et dare pauperibus. Beati plane

pauperes, quoniam ipsorum est regnum cælorum (Matth. V, 3). Omnes quidem currunt (I Cor. IX, 24); sed inter currentes discernitur. Denique novit Dominus viam justorum, et iter impiorum peribit (Psal. I, 6). Ideo autem melius est modicum justo super divitias peccatorum multas (Psal. XXXVI, 16), quoniam quidem, ut Sapiens loquitur et insipiens experitur, *qui diligit pecuniam, non saturabitur pecunia* (Eccle. V, 9): *qui autem esuriunt et sitiunt justitiam, ipsi saturabuntur* (Matth. V, 6). Justitia siquidem ratione utentis spiritus cibus est vitalis et naturalis: pecunia vero sic non minuit animi famem, quomodo nec corporis ventus. Denique si famelicum hominem apertis faucibus vento, inflatis haurire buccis ærem cernas, quo quasi consulat fami, nonne credas insanire? Sic non minoris insanix est, si spiritum rationalem rebus putes quibuscunque corporalibus non magis inflari, quam satiari. Quid namque de corporibus ad spiritus? Nec illa sane spiritualibus, nec isti e regione refici corporalibus queunt. Benedic, anima mea, Domino, qui replet in bonis desiderium tuum (Psal. CII, 1, 5). Replet in bonis, excitat ad bonum, tenet in bono; prævenit, sustinet, implet. Ipse facit ut desideres; ipse est quod desideras.

22. Dixi supra: Causa diligendi Deum, Deus est. Verum dixi: nam et efficiens, et finalis. Ipse dat occasionem, ipse creat affectionem, desiderium ipse consummat. Ipse fecit, vel potius

factus est ut amaretur : ipse speratur, amandus felicius, ne in vacuum sit amatus. Ejus amor nostrum et præparat, et remunerat. Præcedit benignior, rependitur justior, exspectatur [1347] suavior. Dives est omnibus qui invocant eum : nec tamen habet quidquam se ipso melius. Se dedit in meritum, se servat in præmium, se apponit in refectione animarum sanctarum, se in redemptione distrahit captivarum. Bonus es, Domine, animæ quærenti te (Thren. III, 25) : quid ergo inventi? Sed enim in hoc est mirum, quod nemo te quærere valet, nisi qui prius invenerit. Vis igitur inveniri ut quæraris, quæri ut inveniaris. Potes quidem quæri et inveniri, non tamen præveniri, Nam etsi dicimus, *Mane oratio mea præveniet te* (Psal. LXXXVII, 14) ; non dubium tamen quod tepida sit omnis oratio, quam non prævenierit inspiratio. Dicendum jam unde inchoet amor noster, quoniam ubi consummetur, dictum est.

CAPUT VIII. DE PRIMO GRADU AMORIS, QUO DILIGIT HOMO SE PROPTER SE.

23. Amor est affectio naturalis una de quatuor. Notæ sunt : non opus est nominare. Quod ergo naturale est, justum quidem foret primo omnium auctori deservire naturæ. Unde et dictum est primum et maximum mandatum : *Diliges Dominum Deum tuum* (Matth. XXII, 37), etc. Sed quoniam natura fragilior atque infirmior est,

ipsi primum imperante necessitate compellitur inservire. Et est amor carnalis, quo ante omnia homo diligit se ipsum propter se ipsum, sicut scriptum est: *Prius quod animale, deinde quod spirituale* (I Cor. XV, 46). Nec præcepto indicitur, sed naturæ inseritur: quis nempe carnem suam odio habuit? (Ephes. V, 29.) At vero si coeperit amor idem, ut assolet, proclivior esse, sive profusior, et necessitatis alveo minime contentus, campos etiam voluptatis exundans latius visus fuerit occupare; statim superfluitas obviantem mandato cohibetur, cum dicitur: *Diliges proximum tuum sicut te ipsum* (Matth. XXII, 39). Justissime quidem, ut consors naturæ non sit exsors et gratiæ, illius præsertim gratiæ, quæ naturæ insita est. Quod si gravatur homo fraternis, non dico necessitatibus subvenire, sed voluptatibus deservire; castiget ipse suas, si non vult esse transgressor. Quantum vult, sibi indulgeat; dum æque et proximo tantumdem meminerit exhibendum. [1348] Frenum tibi temperantiæ imponitur, o homo, ex lege vitæ et disciplinæ, ne post concupiscentias tuas eas, et pereas, ne de bonis naturæ hosti servias animæ, hoc est libidini. Quam justius atque honestius comunicas illa consorti, id est proximo, quam hosti? Et quidem si ex Sapientis consilio a voluptatibus tuis averteris (Eccli. XVIII, 30), et juxta doctrinam Apostoli victu vestituque contentus (I Tim. VI, 8), paulisper suspendere non gravis amorem

tuum a carnalibus desideriis, quæ militant adversus animam (I Petr. II, 11) ; sane quod subtrahis hosti animæ tuæ, consorti naturæ puto non gravaberis impertiri. Tunc amor tuus et temperans erit, et justus, si quod propriis subtrahitur voluptatibus, fratris necessitatibus non negetur. Sic amor carnalis efficitur et socialis, cum in commune protrahitur.

24. Si autem dum communicas proximo, forte tibi defuerint etiam necessaria, quid facies ? Quid enim, nisi ut cum omni fiducia postules ab eo qui dat omnibus affluenter, et non impropere (Jacobi I, 5) ; qui aperit manum suam, et implet omne animal benedictione ? (Psal. CXLIV, 16.) Dubium siquidem non est, quod adsit libenter in necessariis, qui plerisque et in superfluis non deest. Denique ait : *Primum quærite regnum Dei et justitiam ejus, et hæc omnia adjicientur vobis* (Luc. XII, 31). Sponte daturum se pollicetur necessaria, superflua restringenti, et proximum diligenti. Hoc quippe est primum quærare regnum Dei, et adversus peccati implorare tyrannidem, pudicitiae potius ac sobrietatis subire jugum, quam regnare peccatum in tuo mortali corpore patiaris. Porro autem et hoc justitiae est, cum quo tibi est natura communis, naturæ quoque cum eo munus non habere divisum.

25. Ut tamen perfecta justitia sit diligere proximum, Deum in causa haberi necesse est. Alioquin proximum pure diligere quomodo

potest, qui in Deo non diligit? Porro in Deo diligere non potest, qui Deum non diligit. Oportet ergo Deum diligi prius, ut in Deo diligi possit et proximus. Facit ergo etiam se diligi Deus, qui et cætera bona facit. Facit autem sic. Qui naturam condidit, ipse et protegit. Nam et ita condita fuit, ut habeat jugiter necessarium protectorem, quem habuit et conditorem: ut quæ nisi per ipsum non valuit esse, nec [1349] sine ipso valeat omnino subsistere. Quod ne sane de se creatura ignoret, ac proinde sibi (quod absit) superbe arroget beneficia creatoris, vult hominem idem conditor alto quidem salubrique consilio tribulationibus exerceri: ut cum defecerit homo, et subvenerit Deus, dum homo liberatur a Deo, Deus ab homine, ut dignum est, honoretur. Hoc enim dicit: *Invoca me in die tribulationis, eruam te, et honorificabis me* (Psal. XLIX, 15). Fit itaque hoc tali modo, ut homo animalis et carnalis, qui præter se neminem diligere noverat, etiam Deum vel propter se amare incipiat, quod in ipso nimirum, ut sæpe expertus est, omnia possit, quæ posse tamen prosit; et sine ipso possit nihil.

CAPUT IX. DE SECUNDO ET TERTIO GRADU AMORIS.

26. Amat ergo jam Deum, sed propter se interim adhuc, non propter ipsum. Est tamen quædam prudentia scire quid ex te, quid ex Dei adjutorio possis, et ipsi servare te infensum [*id est*

inoffensum], qui te tibi servat illæsum. At si frequens ingruerit tribulatio, ob quam et frequens ad Deum conversio fiat, et a Deo æque frequens liberatio consequatur ; nonne, etsi fuerit ferreum pectus, vel cor lapideum toties liberati, emolliri necesse est ad gratiam liberantis, quatenus Deum homo diligat, non propter se tantum, sed et propter ipsum ? Ex occasione quippe frequentium necessitatum crebris necesse est interpellationibus Deum ab homine frequentari, frequentando gustari, gustando probari quam suavis est Dominus. Ita fit ut ad diligendum pure Deum plus jam ipsius gustata alliciat suavitas, quam urgeat nostra necessitas ; ita ut exemplo Samaritanorum, dicentium mulieri quæ adesse Dominum nuntiaverat, *Jam non propter tuam loquelam credimus ; ipsi enim audivimus, et scimus quia ipse est vere Salvator mundi* (Joan. IV, 42) ; ita, inquam, et nos illorum exemplo carnem nostram alloquentes, dicamus merito : Jam non propter tuam necessitatem Deum diligimus ; ipsi enim gustavimus et scimus quoniam suavis est Dominus. Est enim carnis [1350] quædam loquela necessitas, et beneficia quæ experiendo probat, gestiendo [*al.* gustando] renuntiat. Itaque sic affecto, jam de diligendo proximo implere mandatum, non erit difficile. Amat quippe veraciter Deum, ac per hoc quæ Dei sunt. Amat caste, et casto non gravatur obedire mandato, castificans magis cor suum, ut scriptum est, in

obedientia charitatis (I Petr. I, 22). Amat juste, et mandatum justum libenter amplectitur. Amor iste merito gratus, quia gratuitus. Castus est, quia non impenditur verbo, neque lingua, sed opere et veritate. Justus est, quoniam qualis suscipitur, talis et redditur. Qui enim sic amat, haud secus profecto, quam amatus est, amat ; quærens et ipse vicissim, non quæ sua sunt, sed quæ Jesu Christi, quemadmodum ille nostra, vel potius nos, et non sua quæsivit. Sic amat qui dicit : *Confitemini Domino quoniam bonus* (Psal. CXVII, 1). Qui Domino confitetur, non quoniam sibi bonus est, sed quoniam bonus est ; hic vere diligit Deum propter Deum, et non propter seipsum. Non sic amat de quo dicitur : *Confitebitur tibi cum benefeceris ei* (Psal. XLVIII, 19). Iste est tertius amoris gradus, quo jam propter se ipsum Deus diligitur.

CAPUT X. DE QUARTO GRADU AMORIS CUM
NEC SEIPSUM DILIGIT HOMO NISI PROPTER
DEUM.

27. Felix qui meruit ad quartum usque pertingere, quatenus nec seipsum diligit homo nisi propter Deum. Justitia tua, Deus, sicut montes Dei (Psal. XXXV, 7). Amor iste mons est, et mons Dei excelsus. Revera mons coagulatus, mons pinguis (Psal. LXVII, 16). Quis ascendet in montem Domini ? (Psal. XXIII, 3.) Quis dabit mihi pennas sicut columbæ, et volabo et requiescam ? (Psal. LIV, 7.) Factus est in pace

locus iste, et habitatio hæc in Sion (Psal. LXXV, 3). Heu mihi quia incolatus meus prolongatus est ! (Psal. CXIX, 5.) Caro et sanguis, vas luteum, terrena inhabitatio quando capit hoc ? quando hujuscemodi experitur affectum, ut divino debriatus amore animus, oblitus sui, factusque sibi ipsi tanquam vas perditum, totus pergat in Deum, et adhærens Deo unus cum eo spiritus fiat (I Cor. VI, 17). et dicat : *Defecit caro mea et cor meum, Deus cordis mei, et pars mea Deus in [1351] æternum ?* (Psal. LXXII, 26.) Beatum dixerim et sanctum, cui tale aliquid in hac mortali vita raro interdum, aut vel semel, et hoc ipsum raptim, atque unius vix momenti spatio experiri donatum est. Te enim quodammodo perdere, tanquam qui non sis, et omnino non sentire teipsum, et a teipso exinaniri, et pene annullari, coelestis est conversationis, non humanæ affectionis. Et si quidem e mortalibus quispiam ad illud raptim interdum (ut dictum est) et ad momentum admittitur, subito invidet sæculum nequam, perturbat diei malitia, corpus mortis aggravat, sollicitat carnis necessitas, defectus corruptionis non sustinet, quodque his violentius est, fraterna revocat charitas. Heu ! redire in se, recidere in sua compellitur, et miserabiliter exclamare, *Domine, vim patior, responde pro me* (Isa. XXXVIII, 14) : et illud, *Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus ?* (Rom. VII, 24.)

28. Quoniam tamen Scriptura loquitur, Deum omnia fecisse propter semetipsum ; erit profecto ut factura sese quandoque conformet et concordet Auctori. Oportet proinde in eundem nos affectum quandocunque transire : ut quomodo Deus omnia esse voluit propter semetipsum, sic nos quoque nec nosipsos, nec aliud aliquid fuisse, vel esse velimus, nisi æque propter ipsum, ob solam videlicet ipsius voluntatem, non nostram voluptatem. Delectabit sane non tam nostra, vel sopita necessitas, vel sortita felicitas, quam quod ejus in nobis, et de nobis voluntas adimpleta videbitur : quod et quotidie postulamus in oratione cum dicimus, *Fiat voluntas tua, sicut in coelo, et in terra* (Matth. VI, 10). O amor sanctus et castus ! o dulcis et suavis affectio ! o pura et defæcata intentio voluntatis ! eo certe defæcator et purior, quo in ea de proprio nil jam admistum relinquitur : eo suavior et dulcior, quo totum divinum est quod sentitur. Sic affici, deificari est. Quomodo stilla aquæ modica, multo infusa vino, deficere a se tota videtur, dum et saporem vini induit, et colorem ; et quomodo ferrum ignitum et candens, igni simillimum fit, pristina propriaque forma exutum ; et quomodo solis luce perfusus ær in eandem transformatur luminis claritatem, adeo ut non tam illuminatus, quam ipsum lumen esse videatur : sic omnem tunc in sanctis humanam affectionem quodam ineffabili modo necesse [1352] erit a semetipsa

liquefcere, atque in Dei penitus transfundi voluntatem. Alioquin quomodo omnia in omnibus erit Deus, si in homine de homine quidquam supererit ? Manebit quidem substantia, sed in alia forma, alia gloria, aliaque potentia. Quando hoc erit ? quis hoc videbit ? quis possidebit ? Quando veniam, et apparebo ante faciem Dei ? (Psal. XLI, 3.) Domine Deus meus, tibi dixit cor meum, exquisivit te facies mea ; faciem tuam, Domine, requiram (Psal. XXVI, 8). Putas, videbo templum sanctum tuum ?

29. Ego puto non ante sane perfecte impletum iri, *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex tota virtute tua* (Matth. XXII, 37) ; quousque ipsum cor cogitare jam non cogatur de corpore, et anima eidem in hoc statu vivificando et sensificando intendere desinat, et virtus ejusdem relevata molestiis, in Dei potentia roboretur. Impossibile namque est tota hæc ex toto ad Deum colligere, et divino infigere vultui, quandiu ea huic fragili et ærumnoso corpori intenta et distenta necesse est subservire. Itaque in corpore spirituali et immortalis, in corpore integro, placido, placitoque, et per omnia subjecto spiritui, speret se anima quartum apprehendere amoris gradum, vel potius in ipso apprehendi : quippe quod Dei potentia est dare cui vult, non humanæ industriæ assequi. Tunc, inquam, summum obtinebit facile gradum, cum in gaudium Domini sui promptissime et

avidissime festinantem nulla jam retardabit carnis illecebra, nulla molestia conturbabit. Putamusne tamen hanc gratiam vel ex parte sanctos martyres assecutos, in illis victoriosis corporibus adhuc constitutos? Magna vis prorsus amoris illas animas introrsum rapuerat, qua ita sua corpora foris exponere, et tormenta contemnere valuerunt. At profecto doloris acerrimi sensus non potuit non turbare serenum, etsi non perturbare.

CAPUT XI. HÆC AMORIS PERFECTIO NON
COMPETIT ETIAM SOLUTIS ANIMABUS
BEATORUM, ANTE RESURRECTIONEM.

30. Quid autem jam solutas corporibus? Immersas ex toto credimus immenso illi pelago æterni luminis, et luminosæ æternitatis. Sed si [1353] (quod non negatur) velint sua corpora recepisse, aut certe recipere desiderent et sperent; liquet procul dubio necdum a seipsis penitus immutatas, quibus constat necdum penitus deesse de proprio, quo vel modice intentio reflectatur. Donec ergo absorpta sit mors in victoria, et noctis undique terminos lux perennis invadat et occupet usquequaque, quatenus et in corporibus gloria coelestis effulgeat; non possunt ex toto animæ seipsas exponere, et transire in Deum, nimirum ligatæ corporibus etiam tunc, etsi non vita vel sensu, certe affectu naturali, ita ut absque his nec velint, nec valeant consummari. Itaque

ante restaurationem corporum non erit ille defectus animorum, qui perfectus et summus est ipsorum status : nec carnis jam sane consortium spiritus requireret, si absque illa consummaretur. Enim vero absque profectu animæ nec ponitur corpus, nec resumitur. Denique pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum ejus (Psal. CXV, 15). Quod si mors pretiosa, quid vita, et illa vita ? Nec mirum, si corpus jam gloriæ conferre videtur spiritui, quod et infirmum et mortale constat ipsi non mediocriter valuisse. O quam verum locutus est qui dixit, diligentibus Deum omnia cooperari in bonum (Rom. VIII, 28). Valet Deum diligenti animæ corpus suum infirmum, valet et mortuum, valet et resuscitatum : primo quidem ad fructum poenitentiae, secundo ad requiem, postremo ad consummationem. Merito sine illo perfici non vult, quod in omni statu in bonum sibi subservire persentit.

31. Bonus plane fidusque comes caro spiritui bono, quæ ipsum aut si onerat, juvat ; aut si non juvat, exonerat ; aut certe juvat, et minime onerat. Primus status laboriosus, sed fructuosus : secundus otiosus, sed minime fastidiosus : tertius et gloriosus. Audi et sponsum in Canticis ad profectum hunc trimodum invitantem. *Comedite, inquit, amici, et bibite ; et inebriamini, charissimi* (Cantic. V, 1). Laborantes in corpore vocat ad cibum : jam posito corpore quiescentes ad potum invitat : resumentes corpora, etiam ut inebrientur

impellit : quos et vocat charissimos, nimirum charitate plenissimos. Nam et in cæteris, quos non charissimos, sed amicos appellat, differentia est : ut hi quidem qui in carne adhuc gravati gemunt, chari habeantur pro charitate quam habent : qui vero jam soluti carnis compede sunt, eo sint chariores, quo et [1354] promptiores atque expeditiores facti ad amandum. Porro præ utrisque merito nominantur et sunt charissimi, qui recepta jam secunda stola, in corporibus utique cum gloria resumptis, tanto in Dei feruntur amorem liberiores et alacriores, quanto et de proprio nil jam residuum est, quod eos aliquatenus sollicitet vel retardet. Quod quidem neuter sibi reliquorum statuum vindicat ; cum et in priori corpus cum labore portetur, et in secundo quoque non sine proprietate aliqua desiderii expectetur.

32. Primo ergo fidelis anima comedit panem suum, sed heu ! in sudore vultus sui. In carne quippe manens adhuc ambulat per fidem, quam sane operari per dilectionem necesse est : quia si non operatur, mortua est. Porro ipsum opus cibus est, dicente Domino : *Mens cibus est, ut faciam voluntatem Patris mei* (Joan. IV, 34). Dehinc carne exuta jam pane doloris non cibatur ; sed vinum amoris, tanquam post cibum, plenius haurire permittitur, non purum tamen, sed quomodo sub sponsi nomine in Canticis dictum legitur : *bibi vinum meum cum lacte meo* (Cantic. V, 1). Vino enim

divini amoris etiam tunc anima suavitatem naturalis immiscet affectionis, qua resumere corpus suum, ipsumque glorificatum desiderat. Æstuat ergo jam tunc sanctæ charitatis potata vino, sed plane nondum usque ad ebrietatem : quoniam temperat interim ardorem illum hujus lactis permistio. Ebrietas denique solet evertere mentes, atque omnino reddere immemores sui. At non ex toto sui oblita est, quæ adhuc de proprio corpore cogitat suscitando. Cæterum hoc adepto, quod solum utique deerat, quid jam impedit a se ipsa quodammodo abire, et ire totam in Deum, eoque sibi penitus dissimillimam fieri, quo Deo simillimam effici donatur ? Tum demum ad crateram admissa sapientiæ, illam de qua legitur, *Et calix meus inebrians quam præclarus est !* (Psal. XXII, 5.) quid mirum jam si inebriatur ab ubertate domus Dei, cum nulla mordente cura de proprio, secunda bibit purum et novum illud cum Christo in regno Patris ejus ?

33. Hoc vero convivium triplex celebrat Sapientia, et ex una complet charitate, ipsa cibans laborantes, ipsa potans quiescentes, ipsa regnantes inebrians. Quomodo autem in convivio corporali ante cibum quam potus apponitur, quoniam et tali ordine natura requirit ; ita et hic. Primo quidem ante mortem in [1355] carne mortali labores manuum nostrarum manducamus, cum labore quod glutendum est masticantes : post mortem vero in vita spirituali jam bibimus,

suavissima quadam facilitate quod percipitur colantes : tandem redivivis corporibus in vita immortalis inebriamur, mira plenitudine exuberantes. Hæc pro eo quod sponsus in Canticis dicit : *Comedite, amici, et bibite ; et inebriamini, charissimi.* Comedite ante mortem, bibite post mortem, inebriamini post resurrectionem. Merito jam charissimi, qui charitate inebriantur : et merito inebriati, qui ad nuptias Agni introduci merentur, edentes et bibentes super mensam illius in regno suo, quando sibi jam exhibet gloriosam Ecclesiam, non habentem maculam, neque rugam, aut aliquid hujusmodi (Ephes. V, 27). Tunc prorsus inebriat charissimos suos, tunc torrente voluptatis suæ potat (Psal. XXXV, 9) : quoniam quidem in complexu illo artissimo et castissimo sponsi et sponsæ, fluminis impetus lætificat civitatem Dei (Psal. XLV, 5). Quod non aliud esse arbitror quam Dei Filium, qui transiens ministrat, quemadmodum ipse promisit (Luc. XII, 37) : ut ex hoc jam justi epulentur et exsultent in conspectu Dei, et delectentur in lætitia (Psal. LXVII, 4). Hinc illa satietas sine fastidio : hinc insatiabilis illa sine inquietudine curiositas : hinc æternum illud atque inexplicabile desiderium, nesciens egestatem : hinc denique sobria illa ebrietas, vero, non mero ingurgitans, non madens vino, sed ardens Deo. Ex hoc jam quartus ille amoris gradus perpetuo possidetur, cum summe,

et solus diligitur Deus : quia nec nos ipsos jam nisi propter ipsum diligimus, ut sit ipse præmium amantium se, præmium æternum amantium in æternum.

CAPUT XII. DE CHARITATE EX EPISTOLA AD
CARTUSIANOS SCRIPTA.

34. Memini me dudum ad sanctos fratres Cartusienses scripsisse epistolam, ac de his ipsis in ea gradibus inter cætera disseruisse (Epist. 11). Forte autem alia ibi, etsi non aliena, de charitate locutus sum ; et ob hoc quædam illorum huic [*al. hujus*] quoque sermoni subjungere non inutile duco : præsertim cum facilius ad manum [1356] habeam transcribere jam dictata, quam nova iterum dictare. Illa, inquam, vera et sincera est charitas, et omnino de corde puro, et conscientia bona, et fide non ficta fatenda est procedere, qua proximi bonum, æque ut nostrum, diligimus. Nam qui magis, aut certe solum diligit suum, convincitur non caste diligere bonum, quod utique propter se diligit, non propter ipsum. Et hic talis non potest obedire prophætæ, qui ait : *Confitemini Domino, quoniam bonus* (Psal. CXVII, 1). Confitetur quidem, quia fortasse bonus est sibi, non autem quoniam bonus est in se. Quapropter noverit in se dirigi illud ab eodem propheta opprobrium : *Confitebitur tibi, cum benefeceris ei* (Psal. XLVIII, 19). Est qui confitetur Domino quoniam potens est, et est qui confitetur quoniam sibi

bonus est, et item qui confitetur quoniam simpliciter bonus est. Primus servus est, et timet sibi ; secundus, mercenarius, et cupit sibi ; tertius, filius, et defert patri. Itaque et qui timet, et cupit, utrique pro se agunt. Sola quæ in filio est charitas, non quærit quæ sua sunt (I Cor. XIII, 5). Quamobrem puto de illa dictum, *Lex Domini immaculata, convertens animas* (Psal. XVIII, 8) : quod sola videlicet sit, quæ ab amore sui et mundi convertere possit animum, et in Deum dirigere. Nec timor quippe, nec amor privatus convertunt animam. Mutant interdum vultum, vel actum ; affectum nunquam. Facit quidem nonnunquam etiam servus opus Dei : sed quia non sponte, in sua adhuc duritia permanere cognoscitur. Facit et mercenarius : sed quia non gratis, propria trahi cupiditate vincitur. Porro ubi proprietas, ibi singularitas, ibi angulus : ubi vero angulus, ibi sine dubio sordes sive rubigo. Sit itaque servo sua lex, timor ipse quo constringitur ; sit sua mercenario cupiditas, qua et ipse arctatur, quando tentatur abstractus et illectus. Sed harum nulla, aut sine macula est, aut animas convertere potest. Charitas vero convertit animas, quas facit et voluntarias.

35. Porro in eo eam dixerim immaculatam, quod nil sibi de suo retinere consuevit. Cui nempe de proprio nihil est, totum profecto quod habet, Dei est : quod autem Dei est, immundum esse non potest. Lex ergo Domini [1357] immaculata, charitas est : quæ non quod sibi utile

est, quærit, sed quod multis. Lex autem Domini, dicitur, sive quod ipse ex ea vivat, sive quod eam nullus, nisi ejus dono possideat. Nec absurdum videatur, quod dixi etiam Deum vivere ex lege : cum non alia quam charitate dixerim. Quid vero in summa et beata illa Trinitate summam et ineffabilem illam conservat unitatem, nisi charitas ? Lex est ergo, et lex Domini, charitas, quæ Trinitatem in unitate quodammodo cohibet, et colligat in vinculo pacis. Nemo tamen me æstimet charitatem hic accipere qualitatem, vel aliquod accidens (alioquin in Deo dicerem, quod absit, esse aliquid quod Deus non est), sed substantiam illam divinam : quod utique nec novum, nec insolitum est, dicente Joanne, *Deus charitas est* (Joan. IV, 8). Dicitur ergo recte et charitas, et Deus, et Dei donum. Itaque charitas dat charitatem, substantiva accidentalem. Ubi dantem significat, nomen substantiæ est : ubi donum, qualitatis. Hæc est lex æterna, creatrix et gubernatrix universitatis. Siquidem in pondere, et mensura, et numero per eam facta sunt universa, et nihil sine lege relinquitur, cum ipsa quoque lex omnium sine lege non sit, non tamen alia quam se ipsa : qua et seipsam etsi non creavit, regit tamen.

CAPUT XIII. DE LEGE PROPRIÆ VOLUNTATIS
ET CUPIDITATIS, SERVORUM ET
MERCENARIORUM.

36. Cæterum servus et mercenarius habent legem, non a Domino, sed quam ipsi sibi fecerunt : ille Deum non amando, iste plus aliud amando. Habent, inquam, legem non Domini, sed suam ; illi tamen, quæ Domini est, subjectam. Et quidem suam sibi quisque legem facere potuerunt : non tamen eam incommutabili æternæ legis ordini subducere potuerunt. Tunc autem dixerim quemque sibi fecisse suam legem, quando communi et æternæ legi propriam prætulit voluntatem, perverse utique volens suum imitari Creatorem : ut sicut ipse sibi lex, sui que juris est, ita is quoque se ipsum regeret, et legem sibi suam faceret voluntatem. Grave utique et importabile jugum [1358] super omnes filios Adam, heu ! inclinans et incurvans cervices nostras, adeo ut vita nostra inferno appropinquaret (Psal. LXXXVII, 4). Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus ? (Rom. VII, 24.) quo utique premor, et pene opprimor, ita ut nisi quia Dominus adjuvit me, paulo minus habitasset in inferno anima mea (Psal. XCIII, 17). Sub hoc onere gravatus gemebat qui dicebat : *Quare me posuisti contrarium tibi, et factus sum mihimet ipsi gravis ?* Ubi dixit, *Factus sum mihimet ipsi gravis*, ostendit quod lex ipse sibi esset, nec alius hoc quam sibi ipse fecisset. Quod autem loquens Deo, præmisit, *Posuisti me contrarium tibi ;* Dei se tamen non effugisse legem indicavit. Hoc quippe ad æternam justamque Dei

legem pertinuit, ut qui a Deo noluit suaviter regi, poenaliter a seipso regeretur : quique sponte jugum suave et onus leve charitatis abjecit, propriæ voluntatis onus importabile sustineret invitus. Miro itaque et justo modo æterna lex fugitivum suum et posuit sibi [*al.* eidem ipsi] contrarium, et retinuit subjectum : dum videlicet nec justitiæ pro meritis legem evasit ; nec tamen cum Deo in sua luce, in sua requie, in sua gloria remansit, subjectus potestati, et submotus felicitati. Domine Deus meus, *cur non tollis peccatum meum, et quare non aufers iniquitatem meam ?* (Job VII, 20, 21.) ut abjecta gravi sarcina propriæ voluntatis, sub levi onere charitatis respirem ; nec jam servili timore coercear, nec mercenaria cupiditate illiciar : sed agar spiritu tuo, spiritu libertatis, quo aguntur filii tui, qui testimonium reddat spiritui meo, quod et ego sim unus ex filiis (Rom. VIII, 14-16), dum eadem mihi lex fuerit quæ et tibi ; et sicut tu es, ita et ipse sim in hoc mundo. Hi siquidem, qui hoc faciunt quod ait Apostolus, *Nemini quidquam debeatis, nisi ut invicem diligatis* (Rom. XIII, 8) ; procul dubio sicut Deus est, et ipsi sunt in hoc mundo : nec servi aut mercenarii sunt, sed filii. [1359]

CAPUT XIV. DE LEGE CHARITATIS FILIORUM.

37. Itaque nec filii sunt sine lege, nisi forte aliquis aliter sentiat propter hoc quod scriptum est : *Justis non est lex posita* (I Tim. I, 9). Sed

sciendum, quod alia est lex promulgata a spiritu servitutis in timore ; alia a spiritu libertatis data in suavitate. Nec sub illa coguntur esse filii ; nec sine ista esse patiuntur. Vis audire quia justis non est lex posita ? *Non accepistis*, ait, *spiritum servitutis iterum in timore*. Vis audire quod tamen sine lege charitatis non sint ? *Sed accepistis*, inquit, *spiritum adoptionis filiorum* (Rom. VIII, 15). Denique audi justum utrumque de se fatentem, et quod non sit sub lege, nec tamen sit sine lege. *Factus sum*, inquit, *his qui sub lege erant, quasi sub lege essem ; cum ipse non essem sub lege : his qui sine lege erant, tanquam sine lege essem ; cum sine lege Dei non essem, sed in lege essem Christi* (I Cor. IX, 21). Unde apte non dicitur, *Justi non habent legem*, aut, *Justi sunt sine lege* : sed, *Justis non est lex posita* ; hoc est, non tanquam invitis imposita, sed voluntariis eo liberaliter data, quo suaviter inspirata. Unde et pulchre Dominus, *Tollite*, ait, *jugum meum super vos* (Matth. XI, 29) : ac si diceret, *Non impono invitis, sed vos tollite si vultis ; alioquin non requiem, sed laborem invenietis animabus vestris*.

38. Bona itaque lex charitas, et suavis : quæ non solum leviter suaviterque portatur, sed etiam servorum et mercenariorum leges portabiles ac leves reddit, quas utique non destruit, sed facit ut impleantur, dicente Domino : *Non veni legem solvere, sed adimplere* (Matth. V, 17). Illam temperat, istam ornat, utramque levigat. Nunquam erit charitas sine timore, sed casto : nunquam sine

cupiditate, sed ordinata. Implet ergo charitas legem servi, cum infundit devotionem : implet et mercenarii, cum ordinat cupiditatem. Porro timori permista devotio ipsum non annullat, sed castificat. Poena tantum tollitur, sine qua esse non potuit dum fuit servilis ; et timor manet in sæculum sæculi castus et filialis. Nam quod legitur, *Perfecta charitas foras mittit timorem* (I Joan. IV, 18) ; poena intelligenda est, quæ servili, ut diximus, nunquam deest timori, illo scilicet [1360] genere locutionis, quo sæpe causa ponitur pro effectu. Deinde cupiditas tunc recte a superveniente charitate ordinatur, cum mala quidem penitus respuuntur, bonis vero meliora præferuntur, nec bona nisi propter meliora appetuntur. Quod cum plene per Dei gratiam assecutum fuerit, diligitur corpus, et universa corporis bona tantum propter animam, anima propter Deum, Deus autem propter seipsum.

CAPUT XV. DE QUATUOR GRADIBUS AMORIS, ET FELICI STATU PATRIÆ COELESTIS.

39. Verumtamen quia carnales sumus, et de carnis concupiscentia nascimur, necesse est ut cupiditas vel amor noster a carne incipiat ; quæ si recto ordine dirigitur, quibusdam suis gradibus duce gratia proficiens, spiritu tandem consummabitur : quia non prius quod spirituale, sed quod animale, deinde quod spirituale (I Cor. XV, 46). Et prius necesse est portemus imaginem

terrestris, deinde coelestis. In primis ergo diligit seipsum homo propter se ; caro quippe est, et nil sapere valet præter se. Cumque se videt per se non posse subsistere, Deum quasi sibi necessarium incipit per fidem inquirere, et diligere. Diligit itaque in secundo gradu Deum, sed propter se, non propter ipsum. At vero cum ipsum coeperit occasione propriæ necessitatis colere et frequentare, cogitando, legendo, orando, obediendo, quadam hujuscemodi familiaritate paulatim sensimque Deus innotescit, consequenter et dulcescit : et sic gustato quam suavis est Dominus, transit ad tertium gradum, ut diligit Deum, non jam propter se, sed propter ipsum. Sane in hoc gradu diu statur : et nescio si a quoquam hominum quartus in hac vita perfecte apprehenditur, ut se scilicet diligit homo tantum propter Deum. Asserant hoc si qui experti sunt : mihi, fateor, impossibile videtur. Erit autem procul dubio, cum introductus fuerit servus bonus et fidelis in gaudium Domini sui (Matth. XXV, 21), et inebriatus ab ubertate domus Dei (Psal. XXXV, 9). Quasi enim miro quodam modo oblitus sui, et a se penitus velut deficiens, totus perget in Deum : et deinceps adhærens ei, unus cum eo spiritus erit (I Cor. VI, 17). Arbitror hoc sensisse Prophetam cum diceret : [1361] *Introibo in potentias Domini ; Domine, memorabor justitiæ tuæ solius* (Psal. LXX, 16). Sciebat profecto cum introiret in spirituales potentias Domini, exutum

se iri universis carnis infirmitatibus : ut jam nil de carne haberet cogitare, sed totus in spiritu memoraretur justitiæ Domini solius.

40. Tunc pro certo singula Christi membra dicere poterunt de se, quod Paulus aiebat de capite : *Etsi cognovimus secundum carnem Christum, sed nunc jam non novimus* (II Cor. V, 16). Nemo ibi se cognoscet secundum carnem : quia caro et sanguis regnum Dei non possidebunt. Non quod carnis illic substantia futura non sit ; sed quod carnalis omnis necessitudo sit defutura, carnisque amor amore spiritus absorbendus ; et infirmæ, quæ nunc sunt, humanæ affectiones in divinas quasdam habeant commutari. Tunc sagena charitatis, quæ nunc tracta per hoc mare magnum et spatiosum ex omni genere piscium congregare non desinit, cum perducta ad littus fuerit, malos foras mittens, bonos solummodo retinebit (Matth. XIII, 47, 48). Siquidem in hac vita ex omni genere piscium intra sinum suæ latitudinis charitatis rete concludit : ubi se pro tempore omnibus conformans, omniumque in se sive adversa, sive prospera trajiciens, ac sua quodammodo faciens, non solum gaudere cum gaudentibus, [1362] sed etiam flere cum flentibus consuevit (Rom. XII, 15). Sed cum pervenerit ad littus, velut malos pisces omne quod triste patitur, foras mittens, sola quæ placere et jucunda esse poterunt, retinebit. Nunquid enim tunc, verbi gratia, Paulus aut infirmabitur cum infirmis, aut

uretur pro scandalizatis (II Cor. XI, 29), ubi scandala et infirmitas procul erunt? Aut certe lugebit eos qui non agent [*al.* habent] poenitentiam (II Cor. XII, 21), ubi certum est nec peccantem fore, nec poenitentem? Absit autem ut vel eos qui ignibus æternis cum diabolo et angelis ejus deputandi sunt, plangat et defleat in illa civitate, quam fluminis impetus lætificat, cujus et diligit Dominus portas super omnia tabernacula Jacob: quod videlicet in tabernaculis, etsi quandoque gaudetur de victoria, laboratur tamen in pugna, et plerumque periclitatur de vita: in illa autem patria nulla prorsus admittatur adversitas sive tristitia, quemadmodum de illa canitur, *Sicut letantium omnium habitatio est in te* (Psal. LXXXVI, 2, 7): et rursum, *Lætitia sempiterna erit eis* (Isai. LXI, 7). Denique quomodo misericordiæ recordabitur, ubi memorabitur justitiæ Dei solius? Proinde ubi jam non erit miseriæ locus, aut misericordiæ tempus; nullus profecto esse poterit miserationis affectus.

FINIS LIBRI DE DILIGENDO DEO.